

СУЧАСНА ОСВІТА ЯК ТУРБОТА ЛЮДИНИ ПРО СЕБЕ

Доц., канд. філос.наук С. Г. Пилипенко

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, м. Харків, Україна*

Доц., канд. філос.наук О. Ю. Мошинська

Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

У сучасних філософсько-педагогічних роздумах освіта постає цариною, де відбувається творення особистості, формування індивідуального і суспільного менталітету, культури і світогляду. Не можна не погодитися з думкою, що якість освіти у суспільстві визначається, насамперед, якістю педагогічної діяльності. Кінець XX – початок XX століття означили нові виклики щодо людини, її можливостей, прагнень й сподівань. Проте незмінною залишається модель, яку намагається реалізувати суспільство вже протягом багатьох століть – освітянський ідеал «всебічно розвиненої особистості». Освіта як невід’ємна складова суспільства, його спосіб життєдіяльності, як ніколи вимагає не лише використання наративних методів, а, насамперед, інноваційних. Вимагає не лише відповіді на глибинне питання «Чому необхідно навчатися?», але й відповіді на питання «Як можливо вчити?». Відповідь на останнє питання «Як робити?» передбачає використання різних гуманітарних технологій, що в нових умовах інформаційного суспільства повинні сприяти вдосконаленню особистості, розвитку її творчого потенціалу, її здібностей. Ці питання, на перший погляд, не виходять за межі традиційних проблем викладацької діяльності та педагогічної технології, проте змушують звернутися до означення освіти як моделі «турботи людини про себе».

У наш час концепт «турботи про себе» актуалізувався як у теоретичному, так і в практичному сенсі. Ідеться про необхідність формування креативної людини, людини творчої, яка становить важливу складову національного потенціалу. Творча особистість є альтернативою індивіду, котрий не планує нічого довготривалого, а короткочасність його зацікавленості Іншим – є чинником, що руйнує вже існуючі соціальні інститути і відносини. Не випадково, що в філософсько-антропологічній літературі відзначається поява нового символічного героя сучасності – Нарциса. Цей герой уособлює життя з відчуттям постійного дефіциту, причина якого – фундаментальна неповнечність реальним собою і відчуття неможливості надалі бути задоволеним собою.

Варто зауважити, що освіта у сучасному інформаційному суспільстві та умови формування освітянського ідеалу вимагають філософсько-антропологічного осмислення буття особистості в освітній реальності. Це можна пояснити тим, що освіта в цілому антропологічна за своєю природою. Сьогодні відбувається активна розробка філософських досліджень моделей освіти та конструювання сучасної освітньої реальності на основі ідей та концепцій засновників філософської антропології XX століття (О. Больнов, М. Бубер, Й. Дерболав, Г. Плеснер, М. Шелер та ін.). Так, на думку М. Шелера, філософська антропология XX ст. стає метафілософською теорією, об’єктом котрої є людина, її сутність, закономірності її становлення та розвитку, а освіта визначається як категорія буття. Розглядаючи людину як унікальну істоту, філософська антропология розкриває сутність і природу людини, її існування в суспільстві, її суб’єктивність. І в цьому сенсі важливою ланкою є розгляд концепту «турботи про себе» як освітянської проблеми.

Сьогоднішня система освіти в Україні вимагає реформ. Це відзначається не тільки експертами в галузі освіти, самими викладачами та вчителями, але й студентами. На думку останніх, процес навчання у вітчизняних вузах повинен стати таким як у європейських. Наприклад, на відміну від європейських підручників, українські містять лише теорію, немає прикладів із практики. Підручники

потрібно або модернізувати, або перекладати зарубіжні. Лекції та семінари мають перетворитися на цікаві дискусії, а не складатися з переказів викладачами та студентами того, що містять навчальні посібники. Необхідно оновити систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, обміну досвідом роботи. Однак ці зусилля є малоефективними, якщо суб'єкти освіти є пасивними у цьому процесі, якщо самореалізація, творіння самого себе залишається поза мотивами і життєвими принципами особистості. Ось чому в останні роки XX ст. і на початку XXI ст. актуалізувалася проблема такого важливого компоненту освітньої практики як «турбота про себе». Мова йде про пошук та знаходження особистості основи свого існування, свого особистого буття як життєвого світу, як сенсу існування. «Турбота про себе» маніфестує себе у контексті процесу самовдосконалення, до якого слід віднести самоаналіз, самопізнання, самооцінку, самоконтроль. «Турбота про себе» в таких вимірах презентує себе як іманентна активність особистості.

Філософсько-антропологічний аналіз «турботи про себе» був започаткований в античності і представлений в теоретичних і практичних настановах Сократа, Платона, Арістотеля. Давньогрецькі мислителі знали про недосконалість людини і намагалися страхітливим діонійським поривом протиставити розумність. Теза Сократа «Пізнай самого себе», теоретичні та практичні настанови грецької Пайдеї в Академії Платона і Лікеї Арістотеля – усі вони утілювали ті соціокультурні скріпні, що налягали на «турботу про себе», сприяли вихованню особистості самої себе у контексті пошуку гідного закону існування. Філософська Пайдея постає соціокультурним інститутом, що спрямований на формування Людини як громадянина на підставі блага, істини, розумності. Отже, для філософів античності «турбота про себе», насамперед, піклування про душу, оскільки в античній Греції життя розумілося як міра граничного і безмежного, як упорядкування буття. Сутність турботи про себе як творчої практики кристалізується разом з формуванням бажання зрозуміти світ і себе у цьому, відокремити своє буття від буття інших істот. «Турботу про себе» можна трактувати в контексті ідей філософів античності як «працю життя», як техніку щодо себе як творчої особистості.

Техніки і засоби «турботи про себе» в античності достатньо проаналізовані в працях істориків і філософів не лише минулого, але й сьогодення, що свідчить про актуальність Пайдеї як у теоретичному, так і практичному аспектах. Необхідно затверджувати тенденцію, яку можна назвати антропологією чи педагогікою сприяння, що пов'язана з безмежним поглибленням та розширенням об'єктів людинознавства [1, с. 135]. Це свідчить як про необхідність втілення педагогічної діяльності на підставі філософської антропології, так і про обґрунтування сутності філософсько-педагогічної антропології, котру запропонував відомий український філософ В. Г. Табачковський. Науковець підкреслює, що остаточною результатом соціально-педагогічного переходу має стати ствердження у людині відчуття її спроможності і повноцінності. Саме це, на його думку, має для сучасної науки першочергове значення [1, с. 136].

Як зазначають сучасні спеціалісти, нормативно-регресивна педагогіка, на жаль, характерна для учбово-освітніх закладів усіх рівнів, про що свідчать неконструктивні соціальні шаблони, численні заборони. Авторитарність викладача, об'єктивізація й відсутність поваги до студента не лише унеможливають свободу останнього, але й спричиняють його деформацію як особистості, так і майбутнього спеціаліста. Саме монологічність характеризує традиційну систему освіти, якій сьогодні протистоїть діалог, де кожна із сторін сприймає іншу як самобутність. Заслуговує на увагу думка філософа-екзистенціаліста Мартіна Бубера. Мислитель підкреслює, що зустріч з Іншим вимагає наявності відправної точки, тому ця зустріч / діалог відбувається лише між особистостями, де досвід діалогу вчить індивідів «безмежному змісту межі».

Українська філософська думка завжди тяжіла до роздумів щодо педагогічної діяльності, осмислюючи надбання таких мислителів як Г. Сковорода, П. Юркевич. Останні зосереджували свою увагу на цінності людини, її існуванні, що розумілося як безупинне «піклування про себе». Українські філософи В. П. Андрущенко, І. А. Зазнон, В. Г. Табачковський, аналізуючи проблему філософсько-антропологічних засад педагогічної діяльності та освіти, вважають, що переорієнтація останньої на людину як самоцінність – головна умова нової філософії освіти, її модернізації відповідно до вимог епохи.

Звернення до концепту «турботи про себе» як освітньої практики є досить значущим в ситуації медіареальності і пов'язаних із нею медіафілософії і медіареальності, де вагоме місце займає журналістика. Остання розглядається як нова наука – комунікативістика, що вивчає гуманітарні аспекти мас-медіа. Із позицій комунікативістики – журналістика виступає процесом освіти і виховання, засобом ефективного ознайомлення і донесення в освіту і просвітництво публіки, різних верств

населення найбільших тенденцій в різноманітних сферах життя. Це стосується і такої сфери як освіта. Означена тенденція стає досить поширеною в теорії і практиці освіти. І в цьому контексті не випадково виникає дилема навчання та освіти як наступна дихотомія: журнальна філософія / філософія учбова. Заслужують на увагу думки В. Н. Поруса, котрий вважає, що наведена дихотомія виступає одним із аспектів більш широкого дослідницького напрямку. Ідеться про співвідношення журнальної науки і навчальної (учбової) науки. Ці терміни ввів у науковий дискурс Л. Флек [2, с. 62], польський учений-гуманіст, врач-мікробіолог і філософ. На праці якого у передмові до своєї знаменитої книги «Структури наукових революцій» посилався Т. Кун. Учений вважає, що журнальна наука – драма та бійка ідей, тоді як учбова наука – дисциплінована думка, енергія якої спрямована на рутинну роботу з вирішення конвенціональних завдань і підготовки наукових кадрів, що готові стати єдиним «аміслячям» колективом, коли слово «ми» – не постає вивертом сором'язливості, а дійсно є знаком належності до цієї єдності, «ми» є знаком, що узізнається. На його думку, в пострадянському філософському полі учбова філософія не зазнала впливу «авангардних» думок. Це одна з причин скепсису студентів по відношенню до вузівської філософії. Осв чому відсутні задовільні підручники з філософії належного рівня, погані справи з філософськими журналами [2, с. 62].

Важливо складовою процесу турботи про себе є звернення до філософії, філософського знання. Філософія, філософська освіченість виступає одним із критеріїв не лише культурної людини, але й людини творчої, що усвідомлює своє місце в житті і в світі. Філософська освіта – універсальна практика, за допомогою котрої людина здатна до самовизначення. Отже, залучення до філософського знання є одним із засобів вдосконалення людини. Інстинкт саморозвитку, що притаманий кожній людині, поводить формується в усвідомлену духовну потребу, трансформується у найвищу людську цінність і розуміється в образах досконалості. Філософське знання сприяє цьому процесу. На жаль філософська освіта в останні роки на Україні зазнала значних трансформацій. Відбувається втрата «нерву» сучасної гуманітарної журналістики, відбувається поворот до стилістики і тематики давно минулих часів. Тому без значної кількості кваліфікованих журналів множинної «спрямованості» та «загальнонаціональних» гуманітарних журналів філософію чекає потрясіння.

Отже, турбота людини про освіту як турбота про себе – це турбота про становлення себе як освіченої людини. На думку фахівців різних галузей, освічена людина виявляється у наступній моделі: по-перше, це не стільки людина «знаюча», навіть зі сформованим світоглядом, скільки підготовлена до життя, котра орієнтується в складних проблемах сучасної науки і культури, здатна осмислити своє місце у світі. По-друге, це цілісна людина, котра знає, переживає, є духовною, соціальною. По-третє, це людина, котра розуміє і сприймає чужу культуру і є відкритою до іншої культурної позиції і цінностей (у тому числі здатна до подолання розколу культури технічної і гуманітарної).

Кожній людині нині необхідний цілісний світогляд, що спирається на сучасну науку. Система цінностей, якою керується людина у своєму житті – її особиста справа. Держава не вправі нав'язувати людині будь-який світогляд, навпаки, вона повинна зробити усе можливе, щоб вільне самовизначення особистості здійснювалося усвідомлено, на базі фундаментальних знань, на базі розмаїття її освіти. Будь-яка система, освітня чи політична, соціальна чи економічна, дивним чином здатна оберігати себе від змін. Система змінюється лише тоді, коли відбуваються зміни людської та суспільної свідомості: вихваля людина, а не система. І доки людина не буде намагатися здійснити потребу в освіті, вона не зможе відповідати нагальним потребам суспільного розвитку.

Сьогодні, не зважаючи на безліч корисних напрацювань, сформовано традиційну парадигму освіти, засновану на принципах сциєнтизму, монолізму, авторитарності й утилітарності, на уявленнях про «однотипну» людину-функцію. Ця парадигма себе вичерпала. На початку третього тисячоліття філософська наука намагається знайти і сформулювати ґрунтовні підстави, на котрих повинна будуватися сучасна парадигма освіти, до складу якої безперечно слід віднести принцип «турботи про себе». Стає очевидним, що суспільству необхідно негайно сформувати нові освітні методи, адекватні сучасним умовам суспільного розвитку. Криза освіти, що набула світового масштабу та невдачі різноманітних реформ висувають на перший план філософське осмислення ситуації, що склалася, вироблення нових світоглядних і аксіологічних орієнтирів. У сучасному суспільстві основою розвитку освіти повинні стати широкі філософсько-антропологічні дослідження шляхів розвитку соціокультурного виміру буття як окремої людини, так і цілих держав. Філософська антропологія і філософія культури є тими чинниками, що в змозі забезпечити систему освіти категоріальними і методологічними засобами розвитку людину в сучасній освітній реальності. На жаль, в сьогоднішній

ХІІ Міжнародна конференція «Стратегія якості в промисловості і освіті»
30 травня - 2 червня 2016 р., Технічний університет г. Варна (Болгарія)

освіти педагогічні технології орієнтовані на передавання знань, а не на формування людини-творця, котра відповідальна за своє особисте життя і життя людей як у теперішньому часі, так і в майбутньому.

Турбота про себе як процес пізнання, процес самореалізації, принцип співтворчості, діалогу в освіті повинна бути покладений в основу переходу від нормативно-репресивної педагогіки до філософської антропологічної. Але такий перехід дуже складний і суперечливий, адже педагогіка подібно медицині повинна слідувати тезі «Не нашкодь». Таким чином, існуюча педагогічна система потребує суттєвої реформації і модифікації з метою формування креативної людини, творчість котрої є важливою складовою національного потенціалу. Пошук нових форм організації наукового знання – важливий шлях реформування системи освіти. Знання повинно бути не простим обсягом знань, а постійно збільшуваною різноманітністю. Тому сучасне «науковчення» мусить покласти в свою основу нові і інші уявлення про структуру і характер наукового освітнього знання. По-перше, воно має виходити насамперед із особистісних, когнітивних і емоційно-вольових, методологічних і методичних навинок. По-друге, в процесі освіти повинен відбуватися пошук нових форм міжособистісних комунікацій, а не механічна відмова від попередніх форм організації освіти. По-третє, необхідний більш переконливий шлях реформування освіти, як вузівської, так і шкільної.

Посилання

1. Табачковський В. Проблеми педагогіки у світлі сучасної філософської антропології / В. Табачковський // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 135–147.
2. Флек Л. Возникновение и развитие научного факта: введение в теорию стиля мышления и мыслительного коллектива / Людвиг Флек // Составл., предисл., перевод с англ., нем. польского яз., общая ред. Поруса В. Н. – М. Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999. – 220 с.

Одобрено Ученым советом технического университета - Варна,
Ученым советом Института интегрированных форм обучения НМетАУ,
редакционным советом международного научного журнала
Acta Universitatis Pontica Euxinus
и редакционным советом конференции

Составители: Т.С. Хохлова, В.А. Хохлов, Т.В. Кимстач

Сборник материалов XII Международной конференции «Стратегия качества в промышленности и образовании» (30 мая - 2 июня 2016 г., Варна, Болгария) издан в одном томе. В сборник вошли 186 докладов (статьи, тезисы), достигших в оргкомитет и принятых к опубликованию.

В соответствии с соглашением между НМетАУ и Техническим университетом г. Варна сборник публикуется как специальный выпуск международного научного журнала Acta Universitatis Pontica Euxinus.

Proceeding of XII International conference «Strategy of quality in industry and education» (May 30 - June 2, 2016, Varna, Bulgaria) is issued in **one volumes**. The first volume included 186 reports (articles, theses) arrived to organizing committee and accepted for publication.

According to the agreement between NMetAU and Technical university - Varna it is published as the special number of International Scientific Journal Acta Universitatis Pontica Euxinus.

Верстка сборника осуществлена с оригиналов,
предоставленных авторами в электронном виде.

Тексты докладов /статей, тезисов/ и их названия в содержании воспроизведены
на языке оригинала, в редакции, предоставленной авторами.

Ответственность за содержание докладов, а также качество иллюстраций,
выполненных с отклонениями от требований, несут авторы докладов.

ISBN 978-966-2752-71-7

©НМетАУ, 2016

© ИИФН, 2016

© ТУ-Варна, 2016

© Хохлова Т.С., Хохлов В.О.,

Кимстач Т.В., упорядкування, 2016